

**JUAN Mª LEKUONA
ETA PATXI ALTUNAREN OMENEZ**

Donostian, 2006ko ekainaren 29an

*Andres Urrutia,
euskaltzainburua*

Arratsalde on guztioi!

Mila esker hona hurreratu zaretenoi, bereziki, Juan Mari Lekuona eta Patxi Altunaren familiakoei.

Orobat, Deustuko Unibertsitateko Donostiako campuseko agintariei, euren etxean Euskaltzaindia hartzearren.

Arauzkoa izaten da Euskaltzaindiaren estatutuetan hilberri txostena egitea hildako euskaltzainei buruz. Sarritan, hala ere, letraren aginduak ezin du ostendu adiskidetasunaren erakutsia eta agerpena. Horrela gertatzen zaigu guri, euskaltzainoi, Juan Mari Lekuona eta Patxi Altuna bikotea gogoratzen dugunean.

Herioak ia-ia batera eraman arte, gure alboan, gurekin batera, lanean jardun dute bi-biek, Euskaltzaindiari euren onenak emanez. Hala ikusi ditugu urte askotan, hamaikatxo batzar, bilkura, jardunaldi eta ekitalditan, eztabaidetan nahiz barealdietan beti prest eta adi, euskararen aurreratze-bidean euren jakituria eskainiz.

Era berean, poeta zein hizkuntzalari, bi-biak barru-barrutik izan dira Deustuko Unibertsitateari lotuta, euren apaiz- eta jesuita-bokazioari muzin egin gabe.

Biona ere, Unibertsitateko campus honek aurrera egiteko bultzada, hainbat ikasle eta irakasle euskal gaien arlora erakartzeko ahaleginekin batera, euskararen nondik norakoak gaur bezain gozo eta erraz ez zirenean.

Bion maisutasuna ere nabari eta agerikoa, irakasletza hartatik sortu baitira gerogarrenean euren bidea jarraitu dutenak, literatura nahiz hizkuntzalaritzan.

Hartara, euren orduko ikasle egungo irakasle dira, orduko euskaltzain urgazle egungo euskaltzain oso diren ber.

Bide horretatik datoz, hain zuzen ere, jarraian zuen aurrean mintzatuko direnak, Ana Toledo eta Miren Azkarate. Biok dira Lekuona eta Altunaren ikasle; bituok ere, eurokin batera, unibertsitateko irakasle, literatura-ikerketa eta hizkuntzalaritzan.

Hitz gutxitan esateko, laurak, gaur gogoratzen ditugunak eta haiek gogoraziko dizkigutenak, Euskaltzaindiaren zereginetan erro-errotik murgilduta egon ziren eta dauden euskaltzainak.

Entzun ditzagun euron hitzak.

JUAN MARI LEKUONA: ... ETA HITZA LANABES BIHURTU ZUEN (1927-2005)

Juan Mari Lekuona Berasategi 1927ko azaroaren 11n jaio zen Oiartzunen. Hirurogei eta hamazortzi urte geroago zendu zen, 2005eko abenduaren 5ean. Oiartzungo San Esteban elizan izan ziren hileta-elizkizunak. Goian bego.

Juan Mari Lekuona, gizona, mutikotan oso alaia omen zen, lagunaren lagun, berri-tsu eta kirol zalea. Gerora, gogoko zituen lagunarteko solasaldiak. Solaskide atsegin eta abegikorra, unibertsitari jantziaren ironia zorrotza eta bertsolariaren bat-batekotasuna zuzen uztartzen zekien Juan Mari Lekuonak, solasaldiak gatz fin eta umore argiz jantziz. Sentsibiltate biziko gizona, sentsibiltate zoli horretatik atzeman zuen natura, pertsona eta transzendentzia eta beraiekiko harremana eratu. Euskaldun eta Euskal Herriko seme, kristau eta apaiz katoliko; pertsona sakona, gizalegez jokatzeko eta gauzak ondo eta txukun egitea izan zituen Juan Mari Lekuonak bere bizitzako goiburua. Kalitate eta perfekzioa zituen maite. Ezin lanak bukatutzat eman! Beti zeukan zer hobetu! Irribarre gozua ezpainetan, harrera zabala egingo zion nornahiri. Ontasunaren ispi-lu, hitz batean, maitagarria zen Juan Mari etxeko, adiskide zein lankideentzat. Oroitzapen honek iraungo du ezagutu genuenon artean. Haatik, ezagunen eta adiskideen oroitzapenean txertaturik gelditu den nortasuna baino iraunkorragoa izango den aztarnarik utzi du Juan Marik euskalgintzan eta kulturagintzan.

* * *

Aztarna iraunkorrago uzteko zimenduak botatzen jaioterrian bertan hasi zen. Etxetik zetorkion haria. Juan Marik etxeko giroan arnastu zituen baloreak eta zaletasunak bere egin zituen, bizitza osorako oinarri sendo gisa. Aurreko belaunaldiak emandako lekukoari irmo helduko dio eta, indarrak ahitu arte, aurrera egingo du kristau fede, euskaltzaletasuna eta literatura bere bizitzako ardatz nagusitzat hartuz. Lekuonatarren aldetik izan bazituen bi osaba apaiz, baita kanturako zaletasuna eta literaturarako sentiberatasuna ere; Berasategitarren aldean usuario zuten herri-literaturaz gozatzea. Zutabe horietan oinarriturik, familiak eragindako hazia handi eta zabal egingo du Juan Marik, bere bide berezia irekiz. Lehen hezkuntza-gunea den familiak erakutsitakoa bildu eta, aurrerago ikasitakoak gehituz osatutako ezaguera eta baliabideekin, bere-berea den ibilbidea eraikiko du. Oiartzundik Oiartzuna egiten duen bidaian Oiartzungo sendiari lotzen zion sustraietatik elikatuko da eta elikadura hau uztartuz eta nahasiz joango da ikasketek, irakurketek, bizitzako eskarmentuak eta abarrek irakatsitakoarekin, sustrai horietatik jasotakoa etengabe berrituz.

Oiartzungo mojen eskolatik Arrasatera darama ikasturte batez Teodoro Iñarra ahaideak. Arrasatetik, Bergarako «Apaizgaitegi txikira» eta, bertako ikasketak amaitu

ostean, Gasteizko Apaizgaitegi Nagusira doa 1943an, 1953an Arrasaten apaiztu arte. Egun batzuetara eman zuen Meza berria, Oiartzungo San Esteban elizan, eman ere.

Ordurako aurkeztuta zeukan bere burua poesiaren plazan: idatzi ez-ezik, sariketara aurkeztu eta argitaratu ere egiten ditu. Gerora 1950 eta 1951 urteetan irabazitako «Santo Tomas» sari hauek zenbaterainoko garrantzia izan zuten aitortzen du:

sariak eman zidan aditzera poesigintza zela niri euskal gizarteak eskatzen zidana, eta beti eutsi diot orduan hartutako zeregin pertsonalari (1).

Eutsi egin zion, bai, orduan hartutako zeregin pertsonalari; izan ere, hurrengo berrogei urtetan poesia izango du bide lagun. Berezko jaidurarik gabe, nekez har daiteke horrelako konpromisorik, baina berezko jaidura horrek giro aproposaren laguntza ere izan zuen. Etxeko giroak, etxean jaso behar izan zuten liburutegiak, eskolako formazioak eta abarrek berezko senaren garapena sustatu zuten.

Etxeko giroak eman zion bertso-paperekin berri, Berasategitarren aldeko amonak oso gogoko zituelako; gerrak (1936-1939) eragindako gaitzek osaba On Manuelek Gasteizen zuen liburutegiaren tokialdatzea ekarri zuen: Lekuonatarren baserriak eman behar izan zion babesa On Manuelen liburutegiari. Horrela, gazte gutxiren eskura zegoen euskal liburutegian barneratzeko egokiera izan zuen Juan Marik: han zeukan, besteak beste, XIX. eta XX. mendeetan ondutako euskal poesia. Apaizgaitegiko ikasketek apaizaren formazioa zuten jomuga, baina literatura ere interesgune zuenak atera zekioken etekinik alderdi honetatik: erretorika ikasgaia ez da bakarrik predikua erazten ikasteko, deklamazioko eskolak ez dira bakarrik predikua ahots, tonu eta abar egokiz emateko. Gainera, deklamazioko eskoletan poesiak ere errezitatzen zituzten...

Berasategitarren sutondoko bertso-paperak, lekuonatarren katurako zaletasuna, osaba On Manuel Lekuona idazle eta herri-literaturaren aztertzailearekin duen harremana, On Manuelek lekuonatarren etxera ekarri behar izan duen euskal liburutegia, Apaizgaitegiko ikasketak... erreka baterantz egiten duten isuriri dira: 1950ean, hogeita hiru urterekin, euskal gizartearen atzeman zuen eskaerari erantzutera; baina, aitortzen duen zeregin pertsonal honetaz gain beste hainbat eginkizun ere bereganatu zituen.

Apaiztearekin ez dira amaitzen ikasketak. Urte horretan bertan Erromarako bidea ireki zioten: 1955ean Teologian lizentziatzen da. Ikasketek utzitako tarteetan bere zeregin pertsonalarekin jarraitzen du: poema solteak idatzi eta argitaratu. Ikasketaaldi hau amaitu eta, 1956tik 1959ra Añorgako parrokiaren apaiz. 1959-1960 ikasturtea berriro Erroman igarotzen du ikasketetan sakontzen. Itzultzean, oraingoan, Saturrarango Seminario txikian ditu ardurak. Hiru urtera, berriz, Donostiako Seminario Nagusian, eta hemendik, atzera Erromara abiatuko da doktoradutza-tesia amaitzera: 1965-1966 ikasturtearen ostean *Ideario ascético-pastoral de Fray Bartolomé de los Mártires (1514-1590)* izeneko tesia irakurri zuen.

Ordurako euskaltzain urgazle zen (1963). Osaba On Manuelek utzitako hutsartea betetzeko hautatu zuten euskaltzain oso 1987an. Laster, jardun akademikoari kudeaketarena gehitu zion: 1989tik 2005erarte Euskaltzaindiaren Gipuzkoako ordezkaritza izan zen, baita euskaltzainburuorde ere 1989-1996 urteen artean.

(1) LEKUONA, Juan Mari (1996): *Ibilaldia. Itinerario (1950-1990)*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Donostia, 19. or.

1. EUSKAL GIZARTEAREN ZERBITZUAN

Lanabes bakar batez baliatuz burututako lana da Juan Marirena. Hitza da bere lanbesa. Hitza darabil nola kantua lantzen duenean, hala itzulpen eta moldaketetan diharduenean. Halaber, hitza darabil irakasten duenean eta aztertzen duenean. Gainera, hitzaz baliatzen den arteaz mintzatzen da bere eskoletan eta hitzaz baliatzen den artea du aztergai. Egiteko guzti hauetan hitzaren erabileraz ikasitakoarekin hitzaren zizelkari bihurtzen da poema ontzen duenean. Hizkuntzaren Akademiako kide hautatu zute-nean, hizkuntza lantegi zuen norbait hautatu zuten.

Hitza norbaiti zuzentzen zaio. Hasiera-hasieratik euskal gizartearen zerbitzuan jarri zuen bere burua eta gizarte horren eskakizunei erantzun zien bere formazio, trebetasun, zaletasun eta abarretatik; hots, ondoen egiten zekien hartatik. Behatoki berriek, lantoki berriek, erronka berriek, ez zuten inoiz uzkurtu, baldin eta bere ezagueretatik erantzun ziezaikeela uste bazuen.

Hitza zerbaitetarako da. Juan Marik euskal gizarteak aurrera egiteko, euskal gizarte berritzeko erabili du. Eta horretan zuen onena ematen saiatu zen.

Juan Mari Lekuonak **kantuak** egiten ditu. Kantuarekiko zaletasuna beti izan du bere-berea: kantuak egin edo moldatu, kantuak kantatu, baita kantuak bildu ere, 2001ean argitaratu zuen *Oiartzungo kantutegia*. *Bertako herri memoriatik* bildumak erakusten duenez. Añorgako parrokiari apaiz zelarik, 1956-1959 urteetan hasita, elizan kantatzeko kantak egiten ditu. Oraindik elizetan bizirik dirauten kantak dira. Elizarako kantez gain, XX. mendearen bigarren erdiko lehen hamarkadetan oso ezagunak ziren kantak ere euskarara itzuli eta moldatu zituen. Horietako bat 60. urteetan oso modan egon zen «Arratsa Moskun» (1967) kanta da. Oso entzunak ziren kanta horiek itzulzean eta euskaraz ere kantatzeko aukera ematean, euskal mundutik kanpo dabilenaz euskara eta euskal gizarte aberastu beharri erantzuten dio. Ez zen bizi izan iraganari begira, iragana begiratzen duenean, aurrera begiratzeko da: garaia irteera berriak eskatzen ditu.

Juan Mari Lekuonak eliza giroko **itzulpenak eta moldaketak** egiten ditu. Osaba On Manuelekin batera *Ezkongai* (1957) itzulpen-egokitzapena kaleratu zuen. Ikasketak eragindako Erromarako joan-etorriak tesiaren defentsarekin amaitzean, Donostiako Apaizgaitegi Nagusira dator. Ordu ezker harreman estu eta iraunkorrean da Gotzaindegia-ekin. Liturgiako taldean lanean hasten da: salmo eta abarren itzulpen eta egokitzapenak, Gotzaindegiko testu ofizialen itzulpenak...

Juan Mari Lekuonak **irakatsi** egiten du. Apaizgaitegiak ditu lehen irakaskuntza-eskola, aurrena, Saturrarango Seminario txikia, Gramatika eta Erljioa ikasgaiekin, Donostiako Apaizgaitegi Nagusia hurrena. Hemen ari zen euskara irakasten Euskal Filologiako lizentziaturak, lehen aldiz, unibertsitatearen egoitza eskuratu zuenean. Deustuko Unibertsitateak 1976an jarri zuen Euskal Filologiako lizentziatura Bilbo eta Donostiako campusetan. Donostiako campusetik iritsi zitzaion deia euskal literatura irakastera bertaratu zedin. Apaizgaitegi Nagusiko eskolak utzi eta erronka berriari heldu zion: euskal literatura irakatsi, ordu arte egindako ikaskuntza urriak abiapuntu izanaz eta unibertsitate-mailako ikaskuntzek eskatzen duten sistematizazioarekin eta azterbide-mailako zorroztasunarekin ikasturteari aurre eginaz. Berez, ikasturteak eskatzen zuen lantegia zuen aitzinean: ikasgaien euskarri bibliografikoa sendotzea eta berritzea urtetarako zeregina zen.

Nola Euskaltzaindian, hala Deustuko Unibertsitatean, herri-literatura izan du ikerlerro nagusi. Unibertsitateko irakaskuntzari hasiera eman aurretik bazuen eskarmenturik alor honetako eginkizun desberdinetan: ordurako ibilia zen bertsolari-jaialdi eta bertsolari-txapelketen antolaketan, baita bertsolari-txapelketetako epaimahaietan ere, Euskaltzaindiaren izenean. Jakina, ikaskuntzak plazaratzen ere hasita zegoen, *Euskera* (1975) agerkarian argitaratu zuen «Txirrita eta Basarri», kasu. Unibertsitateak beharrezkoago besterik ez zuen bihurtu azter-eremua jorratzen jarraitzea: zaletasuna izan zitekeena profesio bilakatzen da: ikasleak euskarri bibliografikoa behar du, irakasleak berak ikasgaiak sistematizatzea.

Juan Marik zerbitzuak emanez jarraitzen zuen. Eskoletan azaldutako gaien ulerkuntza errazteko, prestatu eta argitaratu zuen *Ahozko euskal literatura* (1982):

orrialdeok herri-literaturaren mesedetan eta irakaskuntzaren zerbitzurako gerta daitezela (2) esanez amaitzen du liburuari eginiko hitzaurrea. Zalantzarik gabe, irakaskuntzan zerbitzurik handiena egin duen azterlana da: hamaika ikasle unibertsitarioren eskuliburua eta geroztik beste irakaskuntza-mailetako hainbat testu-liburu egiteko erabili den oinarriko bibliografia osatu du.

Erabilera mugatuagoa izan dute artikulu gisa kaleratutako ikaskuntzak. Beren izaera monografikoak eta argitalpen-moduak –beti liburu edo aldizkariren baten atal– eskuragaitzago bihurtu ditu. Ikaskuntza hauek, monografikoagoak badira ere, helburu berberarekin egin zituen eta, horregatik, eskuragarriago bihurtzea jomuga, Juan Mari Lekuonak erretiroa hartu zuenean, Deustuko Unibertsitateak honako eskaintza egin zion: han-hemenka barreiatuak zeuden azterlanak bildu eta liburu bakar batean argitara eman. *Ikaskuntzak Euskal Literaturaz (1974-1996)* izenburuarekin argitaratu zuen 1998an. Ikaskuntzarik gehienek herri-literatura jorratzen dute, baina bada literatura landuaz diharduenik ere. Berez, liburuak jasotzen duen lehen artikularen izenburua «Bi literatura kontrapuntuan» izanik, bi literatur sailen –idatzia eta ahozkoa– arteko harremanaren berri emanez hasten da.

Hitz gutxitan esateko, liburuak agerian uzten du, herri-literatura, batetik, bere osotasunean eta zati-tan atzeman nahi izan duela; bestetik, bere nolakotasunean eta ibilbidean. Azkenik, azterketek azter-moduren bat dute euskarri: aztertzaile ororentzat hain garrantzizkoak diren azterbideen gaiari ere helduko dio.

Osotasunean behatu nahi izan du, ahozkotasanaz ez-ezik, erdi-ahozkotasanaz ere arduratu delako, hau da, euskarri idatzirik gabeko gertaeraz eta euskarri idatziaz baliatzen denaz. Euskaltzaindian sartzeko hitzaldirako hautatzen du, hain justu, bigarren hau: «Erdi-ahozkotasanaren literatur estiloaz». Zati-tan behatu nahi izan du, genero desberdinak aztertzen dituelako (narratiba, paremiologia, poesia eta, honen barnean, nola tradiziozkoa, hala bertsolaritza). Nolakotasunaz eta ibilbidez jardun du; izan ere, herri-literaturaren barrutiko osagaien deskripzioa eta historia aurki daiteke, batzuetan ikuspegi panoramikoa ematera joaz, bestetan monografikoa. Zeinahi aztergai alderdi bakar batetik begiratzea hautatzen duenean, alderdi metrikora biltzen du bere arreta.

Literatura landuaren barrutia, ez du herri-literaturarena bezain zabal aztergai izan: poesia du interesgune, garai jakin bateko poesia, gainera, XX. mendekoa. Ikaskuntza hauek direla eta, bidezko eta egoki izan daiteke Juan Marik asko estimatzen zuen sai-

(2) Erein, Donostia, 10. or.

la aipatzea: hitzaurreak. Euskaltzain osoaren jarlekua hartzera zihoala eta, Joxe Austin Arrietak eginiko elkarrizketan honako gaia jarri zion: «Baduzu beste espezialitate oso markatu bat ere: prologista» (3). Juan Marik, gustura egiten zuela aitortzeaz gain, «zerbitzuko kritika» deitzen du. Uste bat du horrela izendatzeko: hitzaurreok irakurlearentzat lagungarri direla, baita idazlearentzat berarentzat ere.

Zertarako galderak honako erantzunak ditu: irakaskuntzaren zerbitzurako, herri-literaturaren mesederako, idazle-irakurleen zerbitzurako kritika... Hitz batean, kantak, eliz giroko itzulpen eta egokitzapenak, azterlanak... euskal gizartearen zerbitzurako egin ditu. Baita poemak ere. Hitzaz modu artistikoan baliatzen denean ere, euskal gizarteak eskatzen dionari erantzuten ari da, euskal gizartearekin hartutako konpromisoa betetzeko bide baitu zeregin pertsonal hau.

Oso kutuna zuen poesia eta txiki-txikitatik hasi zen bidea urratzen. Agian, txikitant horixe besterik ez zen: jarduera kutuna. Baina, gerora, hori baino gehiago izan zen: berebiziko ardura eta erantzukizunarekin gauzatutako lana. Zeregin hori ongi betetzeko, bizitza osoan joan zen prestatzen eta sasoi bakoitzean bereganatuta zeukan prestakuntzatik ondu zuen poemategi bakoitza. Berasategitarren sutondoko bertso-paperak, lekuonatarren katurako zaletasuna, osaba On Manuel Lekuona idazle eta herri-literaturaren aztertzailearekin duen harremana, On Manuelek lekuonatarren etxera ekarri behar izan duen euskal liburutegia, Apaizgaitegiko ikasketak... erreka baterantz egiten duten isuriak dira: 1950ean, hogeita hiru urterekin, euskal gizartearen atzeman zuen eskaerari erantzuteko behar duen corpus linguistikoa eta kulturala biltzera. Ez da, jakina, formazio-urteetan ixten den corpusa, etengabe aberasten doana baino. Jarduera desberdinetan hitza du lanabes. Hitza lantzen ari da, kantuak sortzen, itzultzen edo moldatzen dituenean, Gotzaindegiko testu ofizialak itzultzen ari denean, Liturgiako taldean salmo eta abarren itzulpen eta egokitzapenak egiten dituenean; herri-literatura az-

(3) *Oiartzun*, 1988, 11. or.

tertzen ari denean, hitzaren erabilera ikertzen ari da, XX. mendeko idazlan poetikoez diharduenean, hitzaren erabilera arakatzen ari da... Guztia, lantegi desberdinetan ikasitakoa, langintza batean elkartzen da: hitz poetikoaren bilaketa nekagaitzean.

* * *

Hiru poesia-liburuk jasotzen dute sasoian sasoiko bilaketen emaitza. Lehen *Muga beroak* (1973) da. Hiru ataletan zatiturik, lehenik, herenegungo poemak datoz, hurrena atzokoak eta azkenik gaurkoak; alegia, 50. urteetan argitara emandako poema solteen antologia, 60. urteetan egin zuen lehen poemategia, 1966an Donostiako Apaizgaitegi Nagusian ziklostilean argitaratutako «Mindura gaur» eta, hirugarrenik, bere bigarren poemategia: «Hondarrean idatzia». *Ilargiaren eskolan* (1979), bigarren poesia liburuak, bi atal ditu: bata, «Oihu ilunak espiralean» poemategia jasotzen du, besteak, «Liburuen karroxa». Hirugarren liburua ere, *Mimodramak eta ikonoak* (1990) bi partetan banaturik dator: «Gruteskoak» eta «Planeten adar-biran». Berrogei urtetan zehar argitaratu duena da: agindutakoa bete du. Ez, edonola, gainera; izan ere, zerbait berria esateko zeukanean bakarrik heldu dio poemategi bakoitzaren lantze-prozesuari: bere ibilbidean leialtasun osoz gordeko duen jarrera da. Mimo eta ahalegin handiz lantzen du hizkera poetikoa. Poemategi bakoitza ondo planifikatutako abentura da, urrats berria emateko saio sakona. Nekagaitz landuko du poemategi bakoitza, harik eta esan nahi zuena esan nahi zuen bezala atzematen duen arte. Hondo eta forma uztartu behar dira, aditzera eman nahi denari egitura egokia bilatu behar zaio: poemategiaren egitura osoa bilatu behar da, egitura oso horren barnean poema bakoitzarena eta eraikuntza horretan txertatzen joan kontu handiarekin aukeratutako hitza. Adierazi nahi dena eta berau adierazteko modua ezin bana daitezke: forma ez da edukia emateko erabiltzen den ontzi bat, ahalik eta dotoreena izan behar duena. Dotoretzea baino askoz sakonagoa da zeregina: adierazi nahi denak eskatzen duen adierazpen-modua bilatzea, poemategiaren osotasunean, poema bakoitzean, ahapaldi bakoitzean, neurtitz bakoitzean. Osagai txikienetik handienara eta handienetik txikienera gaiak eskatzen duen forma aurkitu behar da. Prozesu semantikoa ezin bereiz daiteke prozesu semantiko hori aditzera emateko modutik.

Bilaketa iraunkorra da. Obra batetik bestera hausnarketa-prozesu luze batean sartzen da. Poeta konformagaitza, zorrotza, arinkeriatik urrun dabilena, bilatzen zebilena ustez aurkitu duenean bakarrik helduko dio hurrengo poemategiari. Horregatik, seguru aski, ez zen izan ugaria, esana zeukana berresateari uko egin ziolako, hain zuzen ere: erronka ez zegoen ahalik eta gehien argitaratzean, baizik eta argitalpen bakoitzean urrats berria ematean. Bizitzako eskarmentuak, hausnarketak, eguneroko eginkizunetan ikasitakoak... bultzada berria ematen diotenean helduko dio sortze-prozesuari.

1.1. Elkarlanean eta elkarriketan

Gizakia du bere kezken erdigune. Agerikoa denez, garai eta leku orotako kezka da, literatur sorkuntzak, beste batzuekin batera, –maitasuna, adibidez–, bere-berea izan duen gaia. Agortu gabeko gaia, haatik. Izan ere, garai bakoitzak bere ikuspegitik azaldu du, garai eta idazle bakoitzak bere erara adierazi du. Juan Marik, Orixe, Lizardi edo Lauaxetarengandik hurbil hasi zuen bere ibilbidea. Lehen poema solteak idazleok markaturiko ildoaren barnean mamitzen dituela aitortzen du, nahiz eta horiengandik kanpo gelditzen den saiakerarik ere egin, poesia libreak, kasu. Lehen poemategian, –«Mindura

gaur»-, berriz, Arestiren eragina atzematzen zuen: arazoak, ardurak, sufrimenduak, kezka sozialak edo existentzialak poesia izan dezaketela adierazpide, Arestiren poesiak irakatsi omen dio. Aldian aldiko ikuskera eratzera lagunduko zuten Orixek eta Lizardik, Lauaxetak edo Arestik, beste hainbat irakurketa eta bizipenekin batera; aldian aldiko adierazpidea osatzera ere lagunduko zuten, Juan Marik bere subjektibotasunetik iragazten duen corpus literarioaren zati izanaz. Baina, Juan Marik bere poemategiak hezurmamitzeko al-dian aldian abiapuntu duen ondarea ez da mugatzen literatur barrutira, ezta hitzaren barrutira ere. Harantzago doa. Hitzaren barrutia, enuntziatu eta enuntziazio bezala ezagutzeaz gain, adi-adi dago beste alor batzuetako ekarriei, nola ikaskuntza-mailan, hala adierazpen artistiko mailan. Aita Barandiaranek eta Jorge Oteizak bere poesigintzan izandako eragina handia dela esan du. Edo «Oihu ilunak espiralean» poemategiaren abiapuntua «zinema batean dago: “Gritos y susurros” filme entzutetsua dago azpian» zioen eta, aurrerago, berriz, «Denbora nahiko luzea igaro zen zinema ikusi eta poemategia lan-tzen hasi nintzenerako. Lehen bulkoa Txillidarengandik jaso nuen han-hartan» (4).

Azken batez, adierazpen artistiko desberdinak ez ditu ikusten isolaturik, baizik eta elkarrekin harremanean. Ulerkuntza estetiko da lokarria: garaikide diren zenbait sortzailek ulerkuntza estetiko bera azal dezakete adierazpen-bitarteko desberdinez baliatuz.

Elkarlanak eta elkarriketak laburbilduko lukete Juan Mari Lekuonaren lan egiteko modua. Elkarlana Euskaltzaindian, elkarlana Euskaltzaindiaren Literatura-batzordean, honen bi azpibatzordeetan –literatura-ikerketa eta herri-literatura-, elkarlana Filosofia eta Letren Fakultatean, elkarlana Gotzaindegiko Liturgia taldean. Baita poesigintzan bertan ere: iritzi, irizpide edo esperientzien gainean jarduteko urtebetez astero bildu ziren Lekuona, Iratzeder eta Gandiaga.

Idazleak, seguru aski, elkarriketan bakarrik mami dezake bere sorkaria. Lehenaldi osoa du elkarriketa kide: bere idazlana burutu arte gizakiak sortu duen kultura osoa. Honenbestez, altxor erraldoi honetako osagaiekin egin ditzakeen konbinazioak mugagabeak dira. Juan Marik ere altxor hori zuen elkarriketa kide. Bere ibilbide poetikoaren ardatz nagusien berri ematean izendatu zituen elkarriketa kide oinarrikoe-nak. Ez guztiak, bai ordea, gehienak euskal barrutikoak dira. Dena den, barruti batekoak edo bestekoak, badira aipatu gabeak: ez du aparteko garrantzirik ere elkarriketa kideen zerrenda zehatz-mehatz ezagutzeak; izan ere, zerrenda luze-luzearekin edo laburragoarekin honakoa ondorioztatu beharko litzateke: Mendebaldeko kulturarekin elkarriketan eta, batik bat, bere herrikoarekin, bere-berea den ibilbide poetikoa eraiki duela. Bere-berea, bai, zeren eta elkarriketa horiek Juan Mariren subjektibotasunetik iragazi ostean bihurtzen dira poema. Alegia, «ni» baten subjektibotasuna da elkarriketa horiek antolatzen, transformatzen, itxuraldatzen, konbinatzen, uztartzen, nahastu... dituen. Subjektibitate hori da jarduera sortzailearen eragilea: eskuratutako altxor kulturalarekin elkarriketan ikuspegi eta adierazpen-modu berezia, sortzailearena, ematen duena. Elkarriketa horietatik bere-berea duen ibilbidea eraikitzen du, ibilbide oso pertsonala. Horrela bete zuen euskal gizartean atzeman zuen eskakizuna. Horrela mol-datu zuen euskal gizartearen zerbitzuan egindako bizi-ibilbidea.

Gure oroitzapenean iraungo duen zerbitzua da. Baita gure oroitzapenez harantz ere. Azterlanetan iraungo du. Egia da azterlanaren eginkizuna etengabe aurreratzea dela, aurrekoa zaharkitua uztea. Berritze etengabea eskatzen du ikerketak, baina, beti

(4) *Ibilaldia. Itinerario*, 33. or.

ere, erreferentziatzko bihurtzen diren ikaskuntzak, luzaroan izaten ditu lagun ikertzai-leak. Poetak, berriz, ez dira hiltzen: poemetan diraute. Poemak lekugune hutsak aurkezten ditu. Lekugune huts hauek irakurle bakoitzak bere esperientziatik betetzean idazle-irakurleen arteko topagune bihurtzen da poema: bi esperientzien elkargune. Esperientzia horietako batek, idazlearenak, bere horretan dirau liburuaren orrialdeetan, konstantea da, behin batean gauzatu bezala dirau. Bestea, ordea, aldakorra da: irakurlearen erantzuna da aldakorra. Aldakorra ezezik, baita noiznahikoa ere. Poema orain aldirako topagune izateaz gain, etorkizunera irekirik dagoen bilgunea da: poeman, hain zuzen ere, elkartuko dira joandako idazlea eta etorritako irakurlea. Hala bedi.

Donostian, 2006ko ekainaren 29an

Ana Mª Toledo